

УДК 338:265(1)

Корнєєва Ю.В.*

**СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВЗАЄМИН УКРАЇНИ З ЄВРАЗЕС:
СПОСТЕРІГАЧ ЧИ ПОВНОЦІННИЙ УЧАСНИК**

Незважаючи на той факт, що на теренах колишнього Радянського Союзу було створено СНД, між країнами існувала тенденція до дезінтеграції. Складність вирішення певного кола питань у рамках СНД сприяла подальшому розвитку інтеграційних процесів. Важливим завданням для України є визначення оптимальної форми взаємовідносин з членами ЄвразЕС у контексті захисту національних інтересів держави. Актуальним є вирішення питань щодо поєднання європейського та євразійського інтеграційних векторів, впровадження необхідних політичних та економічних реформ у контексті забезпечення конкурентоспроможності національних виробників.

Ключові слова: Євразійське економічне співтовариство, Митний Союз, асоційоване членство, інтеграційний вектор, процеси євразійської інтеграції.

Despite the establishment of the CIS on the territory of the Former Soviet Union, a tendency towards disintegration existed. The complexity of solving of variety issues within the CIS contributed to the development of integration processes. An important task for Ukraine is to determine the optimal form of relationships with members of the Eurasian Economic Community in the context of protecting national interests. Also a combination of European and Eurasian integration vectors, an implementing of the necessary political and economic reforms in the context of competitiveness ensuring of domestic producers are under consideration.

Keywords: Eurasian Economic Community, the Customs Union, an associate member, an integration vector, Eurasian integration processes.

Несмотря на тот факт, что на территории бывшего Советского Союза было создано СНГ, между странами существовала тенденция к дезинтеграции. Сложность решения определенного круга вопросов в рамках СНГ способствовала дальнейшему развитию интеграционных процессов. Важной задачей для Украины является определение оптимальной формы взаимоотношений с членами ЕвразЭС в контексте защиты национальных интересов государства. Актуальным является решение вопросов относительно объединения европейского и евразийского интеграционных векторов, внедрение необходимых политических и экономических реформ в контексте обеспечения конкурентоспособности национальных производителей.

Ключевые слова: Евразийское экономическое сообщество, Таможенный союз, ассоциированное членство, интеграционный вектор, процессы евразийской интеграции.

* кандидат економічних наук, молодший науковий співробітник науково-дослідної частини Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Постановка проблеми. ЄврАзЕС – це міжнародна організація, яка є певним аналогом Європейського економічного союзу на євразійському просторі. Проте, ефективна робота аналога ЄС на євразійському просторі ускладнена певними особливостями, притаманними ЄврАзЕС, оскільки всередині самої організації існують значні складнощі та протиріччя. Ці перепони обумовлені тим фактом, що Євразійське економічне співтовариство об'єднує країни не за відповідністю певним критеріям економічного розвитку, як це відбувається у Європейському Союзі, а бажаючи компенсувати втрати від розпаду Радянського Союзу, коли було зруйновано міцні економічні та соціальні зв'язки між країнами, поєднуючи це з бажанням об'єднати народи зі схожими культурними цінностями, мовним середовищем, рівнем технологічного розвитку тощо. Тож членами ЄврАзЕС є країни, що значно відрізняються за рівнем економічного розвитку, проте рівень інтеграції економік країн СНД є досить високим через тісні соціальні, політичні та економічні взаємозв'язки, що залишилися в спадок від Радянського Союзу.

Аналіз останніх у світі досліджень і публікацій. Особливу увагу дослідженню проблематики вибору інтеграційного вектору в Україні, приділяли у своїх роботах такі видатні вчені як Геєць В. М., Шнирков О. І., Філіпенко А. С., Біленко Ю. І., Шаталов С. І., Івантер В. В., Узяков М. М. та інші. Оцінкою ефективності міжнародних інтеграційних процесів займаються такі провідні світові економісти як Вінгас де Соуза Л, Адамка С., Девіс Р., Маврогіаніс Д., Фішер І та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Політичні події 2004 року, вступ України до СОТ у 2008 році та проведення перемовин щодо створення Зони вільної торгівлі з ЄС значно обмежує можливості залучення України до Євразійського інтеграційного процесу – як спостерігач, Україна не має права голосу при прийнятті рішень. Статус спостерігача дає право відвідувати відкриті зустрічі в рамках ЄврАзЕС та мати доступ до документів та резолюцій, що приймаються, проте не дає права голосувати під час прийняття резолюцій чи підписання документів. Вступ до Митного Союзу призведе до того, що величина тарифних обмежень значно зросте, це, своєю чергою, спричинить необхідність перегляду умов роботи з СОТ. Оскільки значне зростання тарифів (за підрахунками майже втричі) стане причиною порушення взятих при вступі до СОТ зобов'язань.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження проблематики вибору інтеграційного вектору для України, визначення перспектив розвитку взаємин України з ЄврАзЕС та можливостей подальшої співпраці у контексті підписання Україною Угоди про Асоційоване членство з ЄС.

Договір про заснування ЄврАзЕС було підписано 10 жовтня 2000 р. у Астані президентами п'яти країн СНД. На сьогоднішній день членами цієї міжнародної організації є Білорусія, Казахстан, Киргизстан, Росія та Таджикистан, статус спостерігача мають Україна, Молдова та Вірменія. Ціллю створення ЄврАзЕС є ефективне просування процесу формування державами-учасниками Митного союзу Єдиного економічного простору з метою розвитку економічної взаємодії та торгівлі між країнами СНД. Після заснування Білорусією, Росією та Казахстаном 16 серпня 2006 року Митного союзу в рамках ЄврАзЕС наступним інтеграційним кроком буде формування Єдиного економічного простору ЄврАзЕС. Попередником ЄврАзЕС був Митний Союз, створений 6 січня 1995 року Росією та Білоруссю, до якого 20 січня приєднався Казахстан, а 29 березня 1996 року - Киргизька Республіка. Метою створення МС тоді було об'єднання країн при умові збереження їхнього суверенітету. Проте водночас передбачалася координація зовнішньої політики країн-членів. Вже у 1994 році від президента Казахстану Н. Назарбаєва пролунала пропозиція

щодо створення Євразійського Союзу. Існує думка, що в той час цей проект не просувався через певну пасивну реакцію з боку РФ, адже без участі Росії жодні інтеграційні процеси на теренах колишнього Радянського Союзу вважалися нездійсненими [1, с. 6].

Відомий у світі науковець З. Бжезинський не вірить у те, що Російській Федерації вдасться створити повноцінний Євразійський Союз. Головну перепону він вбачає у небажанні українських високопосадових чиновників та провладних кіл втрачати повну незалежність у прийнятті рішень та свої високі посади заради місця у бюрократичній системі Євразійського Союзу. Водночас З. Бжезинський зазначає, що без України Російська Федерація не може бути імперією.

Звичайно, що членство України у Євразійському Союзі є надзвичайно складним та заполітизованим питанням. Перший віце-прем'єр РФ І. Шувалов на міжнародній конференції «Киргизстан на шляху до євразійської інтеграції» зазначив, що питання членства України у Митному союзі буде вирішено вже у 2015 році, коли МС буде перетворено на Євразійський економічний союз. Також високопосадовець наголосив на тому, що співробітництва у форматі «3+1», на чому раніше наполягали представники української влади, не буде. Хоча ще минулого року 15 травня 2012 року Віктор Янукович після зустрічі з Володимиром Путіним зазначив, що було досягнуто попередніх домовленостей щодо інтенсивного співробітництва та спільного пошуку моделі взаємодії України з Митним Союзом в рамках Євразійського Союзу. Натомість, Російська сторона переконана, що на сьогоднішній день вступ України у зону вільної торгівлі з ЄС виключає можливість приєднання до Митного союзу та призведе до погіршення торговельних зв'язків з країнами, що до нього входять. Тож постає вкрай важливе питання щодо вибору інтеграційного вектора для України.

Одним з провідних економістів Світового Банку Вінгасом де Соузою Л. було проведено комплексну оцінку економічних ефектів від створення Митного союзу в рамках Євразійського Союзу. Оцінка торговельних потоків, що виникають після вступу до МС, аналіз рівня виробництва за секторами та динаміки ВВП дозволили виявити, що позитивні економічні наслідки від участі у МС будуть знівільйовано негативними ефектами від «перенаправлення» торговельних потоків, що зрештою призведе до значного скорочення рівня ВВП у країні. Автор наголошує, що приєднання до МС викличе зміни напрямку торговельних потоків до менш ефективних партнерів через впровадження певних тарифів, що своєю чергою, викличе значне погіршення зовнішніх позицій країн, що вступають до МС [2, с. 5].

Вітчизняний науковець Ю. Біленко переконаний, що: «довгострокові ефекти для стабільного економічного зростання та високого рівня ВВП на душу населення можуть бути досягнуті тільки з більш ефективними країнами Європейського Союзу, і відповідно зона вільної торгівлі з ЄС дозволить, насамперед, провести інвестиційну революцію в Україні, яка б дала можливість використати недооцінений людський капітал і забезпечити внутрішньогалузеву модель міжнародної торгівлі без чого вступ в Європейський Союз досягнути неможливо в найближчій перспективі» [3, с. 38].

В. Шевчук також притримується схожої думки. На круглому столі «Ефективність міжнародних інтеграційних процесів», що проводився в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Т. Шевченка 24 лютого 2012 року, він представив результати своїх емпіричних досліджень, які засвідчують відсутність сприятливого «ефекту локомотива» у результаті тіснішої співпраці з Росією, що, своєю чергою, засвідчує неефективність відповідного інтеграційного вектора.

Проте з цим твердженням можна не погодитися, оскільки обсяги українського експорту до Росії перевищують обсяг загального експорту до усіх країн-членів ЄС. Зов-

нішньоторговельний оборот між Україною та країнами МС у 2011 р. склав 65,6 млрд. дол. США, в той час як з країнами членами ЄС – 50,6 млрд. дол. США, тобто у процентному співвідношенні складає відповідно 38,45 % та 29,6% від загального зовнішньоторговельного обороту України.

Згідно з оцінками, що спільно провели науковці з Інституту народногосподарського прогнозування Російської академії наук та Інституту економіки прогнозування Національної академії наук України, у випадку приєднання України до Митного союзу в рамках ЄврАзЕС приріст експорту українських товарів до РФ за різними оцінками зросте на 4,6-8,8 млрд дол. США. Натомість у випадку відмови від участі у МС очікується скорочення експорту у РФ щонайменше до 1,4-1,9 млрд дол. США [4]. Збоку політиків, прихильників ЄврАзЕС, лунають інші оцінки. Так В. Медведчук зазначає, що щорічна вигода для України від приєднання до МС сягатиме позначки від 6 до 16 млрд дол. США.

Російські політики не одноразово зазначали, що у випадку вступу України у МС буде створено спільний ринок енергоресурсів, тож цінова політика для України, в тому числі і ціна на газ, буде значно нижчою. Очікується зниження ціни на газ до рівня російських внутрішніх цін, а саме – до 180 дол. за м. куб.. Низька ціна на стратегічно важливі для української промисловості енергоресурси значно сприяла б розвитку основних експортних галузей національної економіки, оскільки це дуже енергоємні виробництва. Зниження цін у цьому випадку значно підвищили б рівень конкурентоспроможності національних експортерів, які донедавна були головними локомотивами економічного розвитку країни. Проте остання світова фінансова криза призвела до значного зниження попиту на світових ринках на продукцію експортних галузей України. Отже проблему одним тільки зниженням ціни на енергоресурси не вирішити, потрібно робити комплексне переоснащення виробництва, вкладати кошти у розвиток та впровадження новітніх технологій у виробництві. А у майбутньому потрібно робити переорієнтацію з енергоємних та ресурсномістких галузей промисловості та, відповідно, розвивати науково-технологічні сфери економіки, тобто переходити до інноваційної моделі розвитку. Причому ця проблема гостро постає перед Україною, незалежно від вибору інтеграційного вектору, оскільки ігнорування цих недоліків у майбутньому призведе до того, що Україна перетвориться на сировинний придаток розвинених європейських країн. Яскравим прикладом щодо несправдження очікувань є вступ України до СОТ, який не приніс країні тієї економічної вигоди, на яку очікували. Натомість втрати, які понесла хоча б одна сільськогосподарська галузь дуже значні, наприклад за останні 5 років імпорт овочів до України зріс приблизно у 4 рази.

Противники повноцінного членства України у ЄврАзЕС побоюються, що країна може втратити свою незалежність у проведенні внутрішньої та зовнішньої політики, а саме – у регулюванні митної, фінансової сфери, запровадженні монетарної політики. Адже вважають, що головною метою створення всіх інтеграційних об'єднань на теренах СНД є відродження Російської Імперії. Реінтегрувати пострадянський простір – вкрай важлива мета для команди В. Путіна, яка, на думку деяких вітчизняних науковців, не передбачає рівних прав для учасників інтеграційних процесів, а лише призведе до домінування РФ та не передбачає створення конкурентних переваг. З іншого боку для ЄС також вкрай невідно, щоб Україна входила у МС, бо це спричинить посилення позицій РФ на світовій арені. Адже Росія отримає певний контроль над переговорним процесом щодо інтеграції України до ЄС. Політична еліта України перебуває у стані певної невизначеності. Ситуацію з Україною прокоментував нещодавно і Жозе Мануель Баррозу, зазначивши, що одна країна не може одночасно бути повноцінним членом МС та приєднатися до ЗВТ з ЄС.

ЄврАзЕС називають аналогом ЄС, проте існує ціла низка принципових відмінностей. Серед найважливіших можна виділити набагато швидші темпи інтеграційних процесів порівняно з ЄС, перехід до вищого ступеня інтеграції відбувається навіть без завершення попереднього етапу. В ЄС інтеграційні процеси відбувалися одночасно на обох рівнях – макро- та макрорівні, в ЄврАзЕС в умовах значного політичного тиску макро підхід значно домінував. Національні компанії країн-членів ЄврАзЕС розробляли свої власні стратегії розвитку, які часто суттєво відрізнялися від загальних інтеграційних цілей [1, с. 7].

Вступ України до ЄврАзЕС означатиме підвищення координації української політики з принципами, що діють у РФ. Виникне необхідність переглянути торговельні угоди з іншими країнами, що не є членами ЄврАзЕС, можливе виникнення конфліктів у питанні гармонізації законодавства України з ЄС. Звичайно, що вступ до ЄврАзЕС принесе Україні певні економічні вигоди, тож зараз урядовці хочуть подивитися, як буде працювати МС, аби оцінити можливу вигоду від повноцінного членства. Проте варто пам'ятати, що відбудеться погіршення позитивного тренду поступового зростання частки країн-членів ЄС у структурі української торгівлі, натомість відбуватиметься зміцнення позицій російських компаній у порівнянні з західними інвесторами у процесі приватизації в Україні. Неадекватне заохочення інноваційних та технологічних трансферів може негативно вплинути на довгострокову економічну модернізацію в Україні.

Оскільки в Україні недостатньо коштів вкладається у науково-технологічні, інноваційні розробки, які б дозволили виходити на європейські ринки з конкурентоспроможною продукцією, товари українського виробництва дуже часто не відповідають високим стандартам та вимогам ЄС. Тож Україну використовуватимуть у якості ринку збуту своєї продукції, тобто всього того, що не продається та не користується попитом на ринках країн-членів ЄС. Для того, щоб призупинити спад економічної активності, передусім треба робити структурні перебудови економіки країни. Створювати сприятливі умови для розвитку малого та середнього бізнесу (зменшувати податкове навантаження, створювати вільний доступ для отримання позичок на розвиток бізнесу тощо), переорієнтовувати експортні галузі виробництва з енерго- та ресурсномістких на високотехнологічне виробництво, відійти від політики стимулювання внутрішнього попиту (на товари іноземного виробництва, що становлять основну частину товарів споживчого ринку). Важливою передумовою зміцнення позицій України на світових фінансових ринках є наявність міцної валюти. Для забезпечення стійкості національної грошової одиниці варто, по-перше, підняти рівень та нарощувати обсяги експорту з метою виходу України на лідируючі позиції у світовому виробництві. По-друге, створювати надійну та розвинену систему позичкового капіталу з розгалуженою системою філій банківських установ закордоном, що не тільки покращить імідж України на світових валютно-фінансових ринках, але і сприятиме розвитку економіки в цілому, створюючи передумови для зростання рівня інвестування.

Висновки. Тож вибір інтеграційного вектора є вкрай важливим для України питанням. Проте набагато важливішою є підготовка до інтеграційного процесу, підвищення конкурентоспроможності національних виробників, зміцнення банківської та фінансової системи, посилення позицій національної валюти. Чим ефективнішою буде наша економіка, тим простіше буде диктувати свої умови при вступі до будь-якого союзу чи організації. Інтеграційні процеси передбачають отримання більшої вигоди для лідерів об'єднань, та, відповідно менше користі приносять аутсайдерам. Тож країна має бути добре підготовлена для вступу до ЄС чи ЄврАзЕС, аби отримати максимальну вигоду від інтеграції, а це передбачає існування надійної системи макроекономічного регулювання всередині країни, що дозволить швидко та ефективно реагувати на зовнішні шоки.

Список використаних джерел

1. Ukraine and the Eurasian economic Community: Integration or Co-operation. / National Security and Defence // Razumkov Centre analytical Report. – 2002. – № 12(36). – P. 2-7.
2. Vinhas de Souza L. An Initial Estimation of the Economic Effects of the Creation of the EurAsEC Customs Union on Its Memders. / Lucio Vinhas de Souza // Poverty Reduction and Economic Management (Prem) Network. – № 47. – 2011. – 7 p.
3. Біленко Ю.І. Динамічні ефекти створення ЗВТ України з ЄС. / Ю. І. Біленко // Актуальні проблеми міжнародних відносин: збірник наукових праць. – К.: Інститут міжнародних відносин, 2012. – Вип. 111. – Ч. II. – С. 30-39.
4. Комплексная оценка макроэкономического эффекта различных форм глубокого экономического сотрудничества Украины со странами Таможенного союза и Единого экономического пространства в рамках ЕврАзЭС (аналитическое резюме). / Евразийский банк развития. – 2012. – Санкт-Петербург: Центр интеграционных исследований. – 44 с.
5. Shatalov S.I. Regional Financial Cooperation in Eurasia: the EurAsEC Anti-Crisis Fund. [Електронний ресурс] / S. I. Shatalov // Eurasian Development Bank Report. – 2012. – 10 p. – Режим доступа: http://acf.eabr.org/media/img/eng/about/newa/Regional_fanancial_cooperation.
6. Shadikhodijjaev Sh. Eurasian Economic Community (EurAsEC) : Legal Aspects of Regional Trade Integration. [Електронний ресурс] / Sherzod Shadikhodijjaev // KIEP Working Paper. – 2008. - №08-05. – 90 p.
7. Kaveshnikov N. Developing the Institutional Structure of the Eurasian Economic Community / Nikolay Kaveshnikov // EDB Eurasian Integration Yearbook. – 2011. – P. 106-123.